

Funkcióváltás az udmurt nyelvben

- az evidencialitás

2019.01.11., Debrecen

Szabó Ditta

Finnugor Szeminárium

Az evidencialitás fogalma

- Evidencialitás: az a nyelvi jelenség, mely során a beszélő mondanivalójában kifejezi, hogy az általa birtokolt információ milyen forrásból származik
- Evidencialitás mint grammatikai kategória: a beszélő grammatikai eszközökkel (pl.: török, evenki, jukagir), és nem lexikális jelölők segítségével fejezi ki az információ forrását (pl.: magyar, orosz) (Havas 2015)
- Palmer (2001: 35): az evidenciális kifejezések egyben az igazság iránti elköteleződést is tartalmazzák
—> Antropológiai vizsgálatok alapján az evidencialitás fogalma csak az információ forrására vonatkozik (Kugler 2015: 44)

Aikhenvald-féle felosztás 2004

	Érzékelés		Inferencia		Értesülés	
	látás	egyéb	eredmény	feltevés	hallomás	<u>kvotatív</u>
2 elemű	első kézből		nem első kézből			
	első kézből	nem első kézből				
	első kézből		nem első kézből		nincs, vagy más rendszerbe tartozik	
	nincs	nem látási	nincs		értesülés	
3 elemű	közvetlen		<u>inferencia</u>		értesülés	
	látás	nem látási	<u>inferencia</u>		nincs	
	látás	nem látási	<u>inferencia</u>			
	látás	nem látási	nincs		értesülés	
	nincs	nem látási	<u>inferencia</u>		értesülés	
4 elemű	látás	nem látási	<u>inferencia</u>		értesülés	
	közvetlen		eredmény	feltevés	értesülés	
	közvetlen		<u>inferencia</u>		hallomás	<u>kvotatív</u>
5 elemű	látás	nem látási	eredmény	feltevés	értesülés	

Willett-féle felosztás 1988

Az evidenciátípusok			
Közvetlen	tapasztalati alapú	látás	
		hallás	
		egyéb érzékelés	
Közvetett	értesülés, hallomás (<u>'reported'</u>)	<u>kvotatív</u> evidencia	másodkézből
			harmadkézből
		folklór/ hallomás (<u>'hearsay'</u>)	
	<u>inferencia</u> / következtetés	eredmény (<u>'result'</u>) (megfigyelésre épül)	
		okfejtés (<u>'reasoning; mental construct'</u>)	

(Kugler 2015: 45, 47.)

Evidencialitás az udmurtban

- Kétosztatú rendszer
- Az evidencialitás grammatikai kategóriaként létezik → van grammatikai jelölő
- Nem szemtanúsági funkció kifejezése a második múlt idő segítségével
- (1) Коля толон лыкт-эм.
Kolja tolon lykt-em.
Kolja tegnap megérkezik-2PST.3SG
'Kolja tegnap megérkezett.'
- (2) Коля толон лыкт-йз.
Kolja tolon lykt-iz.
Kolja tegnap megérkezik-1PST.3SG
'Kolja tegnap megérkezett.'

1. táblázat: Igeragozás második múlt időben. Állító. Bavli típus

Infinitívusz	Tő	Időjel	Vx	Íráskép	
mynyny (‘menni’)	myn-	-em	-e	myneme	Sg1
			-ed	mynemed	Sg2
			(-ez)	mynem(ez)	Sg3
			-my	mynemmy	PI1
			-dy	mynemdy	PI2
			-zy	mynemzy	PI3

(Kozmács 2001)

2. táblázat: Igeragozás második múlt időben. Állító. Kirikmaszi

Infinitívusz	Tő	Időjel	Vx	Íráskép		
mynyny (‘menni’)	myny-	-śk-	-(e)m	-	myniśkem	Sg1
	myne-	-		-ed	mynemed	Sg2
				-	mynem	Sg3
	myny-	-śk-		-my	myniśkemy	PI1
		-l’l’a-		-dy	mynil’l’amdy	PI2
				-	mynil’l’am	PI3

(Kozmács 2001)

A második múlt idő funkciói az udmurtban

- Népi elbeszélések
- Hallomásból szerzett információ
- Mirativitás
- Nem akaratlagosság
- Az álmok esete
- Perfektivitás, rezultativitás
- Durativitás

Hipotézis

- A második múlt idő eredetileg nem fejezett ki nem szemtanúsági funkciót
- Eredetileg előidejűséget (perfektumot?) és/vagy rezultativitást kifejező funkciója lehetett
- Valaha csak harmadik személyű alakokban használták

Honnan ered az udmurt második múlt idő?

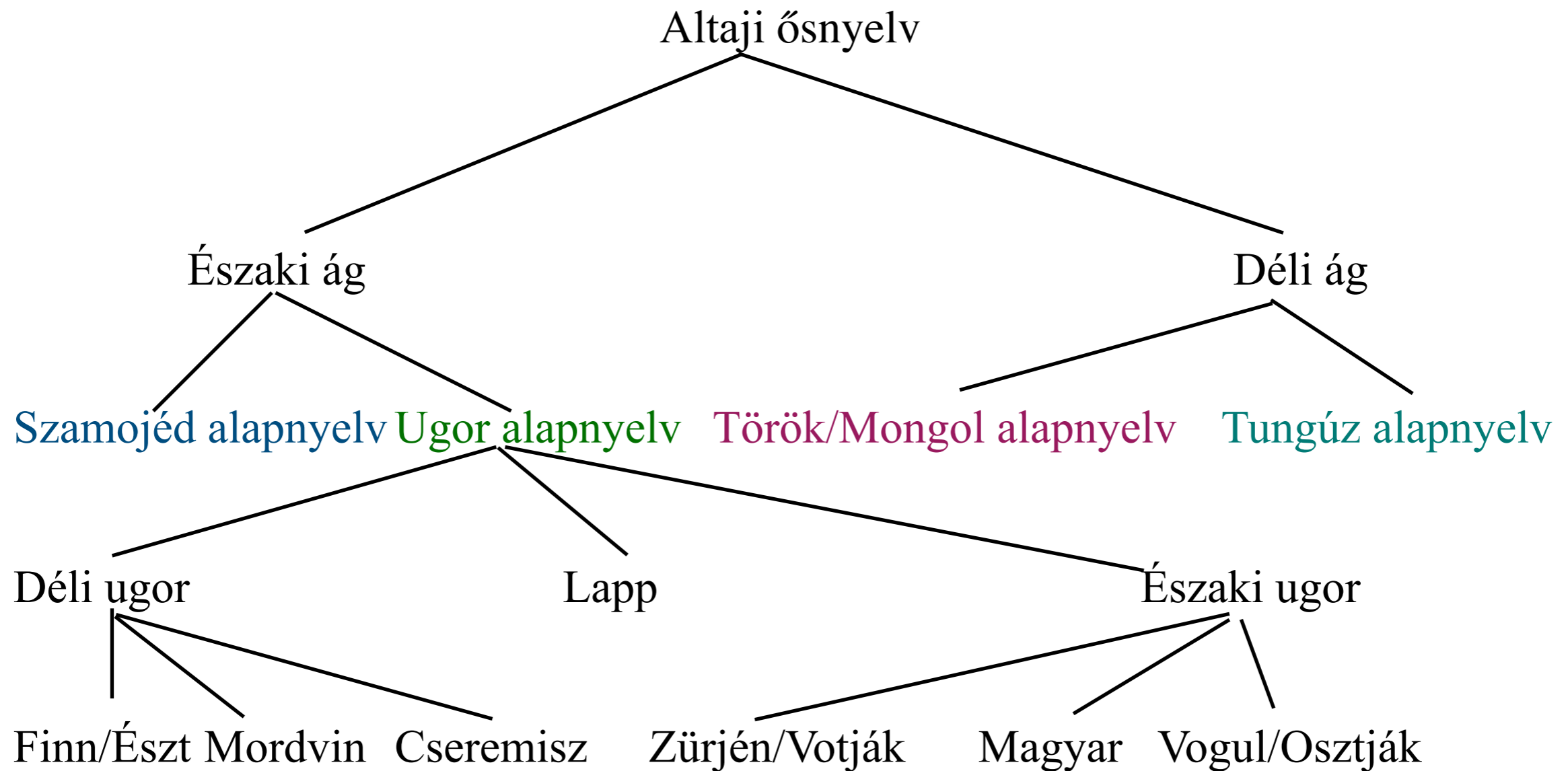
- Bereczki Gábor nyomán (1998):

Simonyi Zsigmond (1889), Horváth Károly (1944) és B. A. Serebrennikov (1963) gondolatai alapján török eredetűnek véli a permi nyelvekben a mariban a múltidő rendszer felépítését

—> Ez alapján a régi magyar múltidő rendszert is török eredetűnek gondolja —> az elbeszélő múlt és az összetett alakok a török kapcsolatok megszűntével kivesztek nyelvünkől

Simonyi Zsigmond 1889.

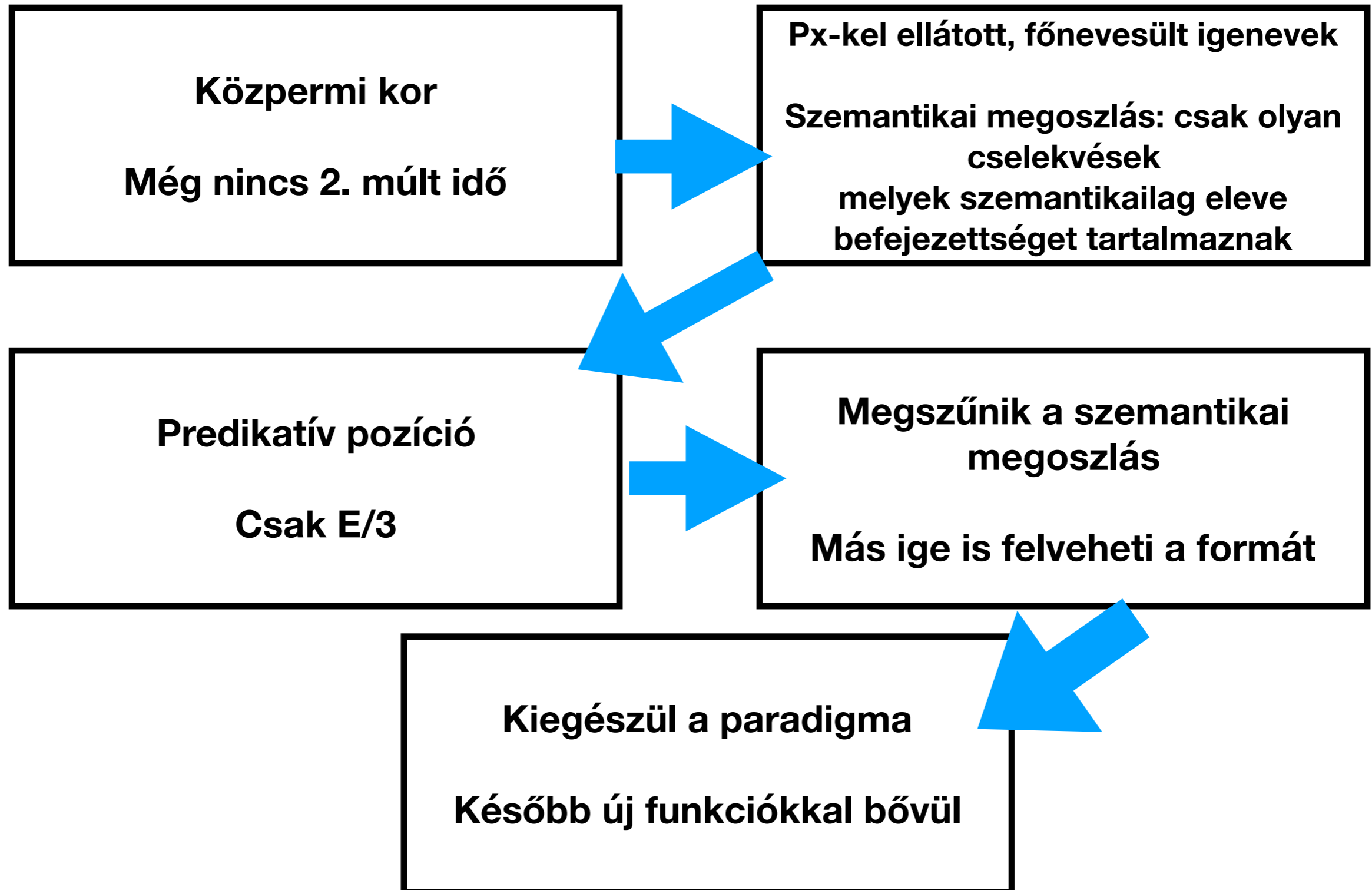
„De a vogul-osztják kivételével az összes ugor nyelvekben megleljük a mi elbeszélő időalakunk pontos megfelelőjét.” (Simonyi 1889:254)

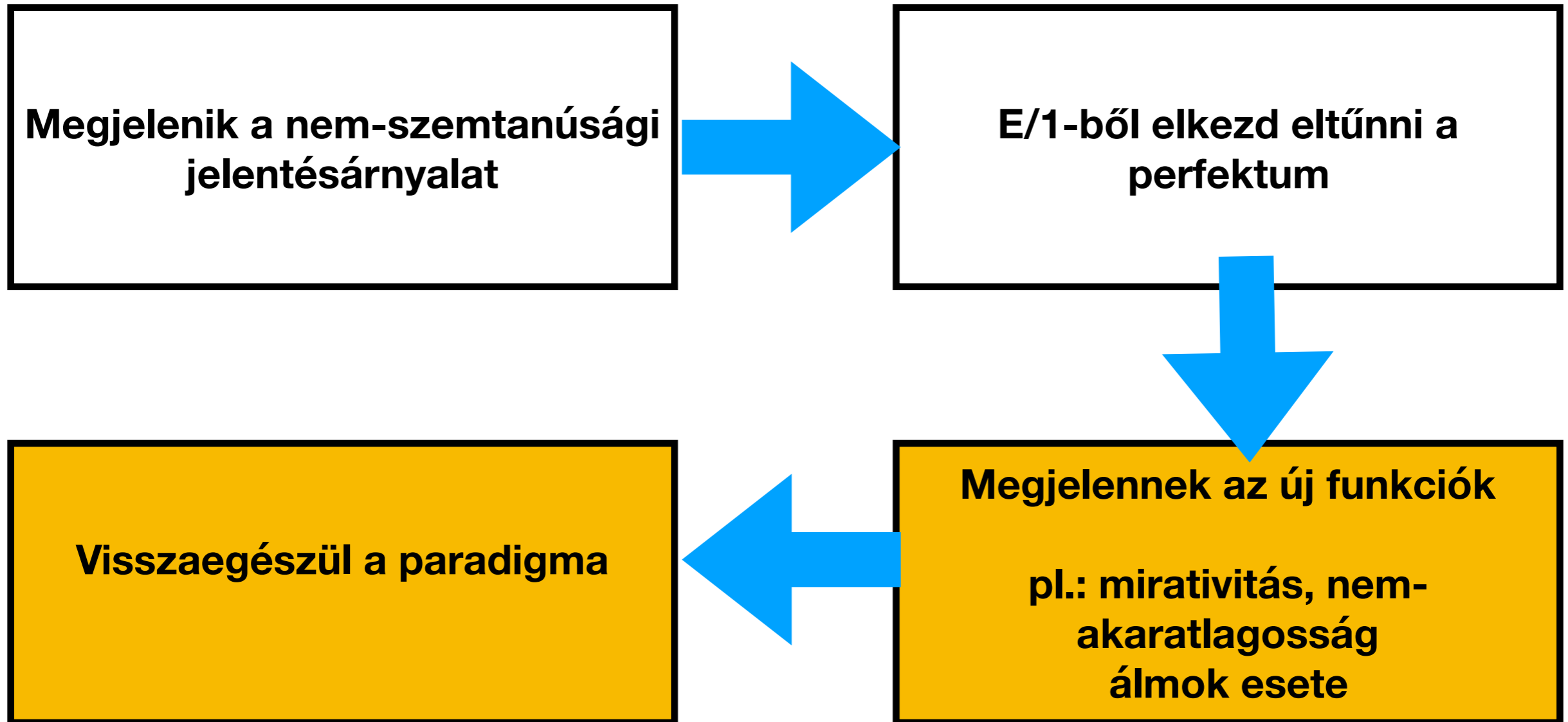
Horváth Károly 1944

- Az összetett igealakokkal foglalkozik
- Információnyújtás az *írok vala* formákhoz, nyelvészeti kérdések tisztázása nélkül
- A magyar összetett igealakok (vala, volt, volnék) formailag megegyeznek a komi, az udmurt és a mari alakokkal
- Befejezett cselekvést jelölő jelentésárnyalat
- Mariban + óhajtó jelentésárnyalat —> ez a keleti magyar nyelvjárásokban is megvan

B. A. Serebrennikov 1963

- Az E/1 esete

1. táblázat: Igeragozás második múlt időben. Állító. Bavli típus

Infinitívusz	Tő	Időjel	Vx	Íráskép	
mynyny (‘menni’)	myn-	-em	-e	myneme	Sg1
			-ed	mynemed	Sg2
			(-ez)	mynem(ez)	Sg3
			-my	mynemmy	PI1
			-dy	mynemdy	PI2
			-zy	mynemzy	PI3

(Kozmács 2001)

2. táblázat: Igeragozás második múlt időben. Állító. Kirikmaszi

Infinitívusz	Tő	Időjel	Vx	Íráskép		
mynyny (‘menni’)	myny-	-śk-	-(e)m	-	myniśkem	Sg1
	myne-	-		-ed	mynemed	Sg2
				-	mynem	Sg3
	myny-	-śk-		-my	myniśkemy	PI1
		-l’l’a-		-dy	mynil’l’amdy	PI2
				-	mynil’l’am	PI3

(Kozmács 2001)

“Az elmondottak eléggé bizonyítják, hogy a votják (a zürjénről a rövidség kedvéért nem szóltam) és a cseremiszi múlt idő rendszer török minta lemásolása. Ebből az következik, hogy a velük pontosan egyező magyar múlt idő rendszer is török.” (Bereczki 1998: 214)

Jövőbeli tervek és kérdések

- Történeti tipológiai vizsgálatok
- Areális vizsgálatok udmurt nyelvterületen
- Török nyelvek igeidőrendszerének, főleg a múlt időnek vizsgálata
- Az összetett igealakok is kifejezhetnek-e nem-szemtanúságot?
Egyáltalán mit fejeznek ki az összetett alakok?
- Van-e nyelvjárásbeli különbség?
- Ha török minta másolása, akkor a funkciók is török mintára kerültek ezekbe a nyelvekbe?

Irodalom

- Bereczki Gábor 1998. *A török nyelvek hatása a magyarra*. In: Urálistikai Tanulmányok 8. Ünnepi könyv Bereczki Gábor 70. születésnapja tiszteletére. Budapest
- Bereczki Gábor 2003. *A magyar nyelv finnugor alapjai*. Budapest, Universitas Kiadó
- Csúcs Sándor 1990. *Chrestomathia Votiacica*. Tankönyvkiadó, Budapest
- de Haan, Ferdinand 2013. *Coding of evidentiality*. World Atlas of Language Structures Online. In: Dryer, Matthew S., Haspelmath, Martin (eds.), World Atlas of Language Structures Online
- Havas Ferenc (szerk.) 2015 *Evidencialitás*. In: Havas Ferenc - Csepregi Márta - F. Gulyás Nikolett - Németh Szilvia Az ugor nyelvek tipológiai adatbázisa. Budapest (utdb.elte.hu) (2019.01.10.)
- Horváth Károly 1944. *A vala, volt, volna elemű igealakjaink*. In: Magyar Nyelv 40., Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest
- Кондратьева, Н. В., Григорьева, А. А., Юмина, Т. Ф., Белова, Е. Б. 2013 *Žeč-a, bur-a, udmurt kыл!* Ижевск
- Kozmács István 2001. *Az udmurt (votják) nyelv alapjai*. Oktatási segédanyag. Budapesti Finnugor Füzetek 16. Budapest
- Kugler Nóra 2015. *Megfigyelés és következtetés a nyelvi tevékenységben*. Tinta Könyvkiadó, Budapest
- Palmer, Frank Robert 2001. *Mood and modality*. Second edition. Cambridge University Press, Cambridge
- Серебренников, Б. А. 1963. *Историческая морфология пермских языков*. Издательства Академия Наук СССР, Москва
- Siegl, Florian 2004. *The 2nd past in the Permic languages - Form, function and a comparative analysis from a typological perspective*. Tartu
- Simonyi Zsigmond 1889. *A magyar nyelv*. Révai Testvérek, Budapest

Köszönöm!

Tay!

szadibotta@gmail.com

Jelen tanulmány az NKFI K 125282 számú projekt támogatásával készült.